

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра психології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Психологічний спецпрактикум профпідготовки

Ступінь вищої освіти «бакалавр»
Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність: 053 «Психологія»
Освітня програма «Психологія»

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологічний спецпрактикум профпідготовки» для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр».

За спеціальністю 053 «Психологія»

Розробник: Куліш В. І.- доцент кафедри

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від 27.08.23

Завідувач кафедри психології Петьков В.А.

Робочу програму погоджено Вченою радою університету

Протокол № 2 від 28.08.23

Голова Вченої ради Михайло Волков

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Цикл професійної підготовки	
Мова викладання – Українська мова. Загальна кількість годин – 150	Спеціальність: 053 «Психологія»	Рік підготовки:	
		4-й	
		Семестр	
		8-й	
Тижневих годин для: ОФН– 4	Перший бакалаврський рівень	Лекції	
		24 год.	.
		Практичні	
		46год.	.
		Лабораторні	
		- год.	
		Самостійна робота	
80 год.			
		Вид контролю: іспит	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для очної форми навчання 120 – год.: 56 год. – аудиторні заняття, 64год. – самостійна робота (45% до 55%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладення дисципліни є формування практичних вмінь та навиків у роботі психолога за різними напрямками спеціалізації.

Завданнями курсу є:

- Сформувати у студентів знання основних понять і теоретичних концепцій, розглянутих в рамках персономіки;
- Розвивати навички порівняльного аналізу при зіставленні різних технологій і методів роботи психолога з персоналом як на індивідуальному, так і на груповому рівні;
- Прищепити практичні навички роботи психолога, викликані психологічним забезпеченням управління людськими ресурсами;
- Розвинути вміння і навички складання програми психологічного забезпечення управління людськими ресурсами;
- Сформувати практичні навички та вміння в галузі вивчення організації та її складових.

Під час вивчення дисципліни «Психологічний спецпрактикум профпідготовки» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися компетентності:

I. Загальні:

- ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 5. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК 7. Здатність генерувати нові ідеї.
- ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК 9. Здатність працювати в команді.

II. Фахові:

- ФК 04. Здатність самостійно збирати та критично опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
- ФК 08. Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).
- ФК 09. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.
- ФК 11. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

У ході вивчення навчальної дисципліни можливо досягнути програмних результатів навчання:

- ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання .
- ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань для розуміння спеціальних розділів психології з метою майбутньої спеціалізації та освоєння міждисциплінарного зв'язку.
- ПРН 9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх роз'яснення.
- ПРН 11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з

урахуванням специфіки та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПРН 12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, тренінгів відповідно до вимог замовника.

ПРН 13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб відповідно до віку.

ПРН 14. Ефективно виконувати різні ролі у процесі вирішення фахових завдань, демонструвати лідерські якості і вміння узгоджено працювати в аудиторії самостійно та під керівництвом викладача.

ПРН 15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку, вміло використовувати психотерапевтичні прийоми і прийоми впливу на свідомість і поведінку.

ПРН 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога, що визначають професійну поведінку і стосунки з людьми в суспільстві.

ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПРН 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я та за потреби визначити зміст запиту до супервізії.

ПРН. 19. Враховувати індивідуальну варіативність становлення людини як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться: 150 год. / 5 кредити ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни

КРЕДИТ 1.

Тема 1. Зміст і структура тренінгу.

Поняття тренінгу. Зміст тренінгу. Тривалість тренінгу. Оцінювання ефективності тренінгу. Структура тренінгового заняття. План проведення тренінгу. Корисні поради тренеру.

КРЕДИТ 2.

Тема 2. Спостереження як метод психологічних досліджень.

Спостереження в психології. Види спостереження в психології. Етапи наукового психологічного спостереження. Основні області застосування спостереження в психологічній практиці. Типові помилки в застосуванні методу спостереження.

КРЕДИТ 3.

Тема 3. Експеримент як основний метод психологічних досліджень.

Метод тестування. Психологічний експеримент як основний метод

психології у різних галузях психології; види експерименту; причини викривлення експериментальних даних; квазіекспериментальні дослідження. Сутність та особливості методу тестування; вимоги до методу тестування; типи психодіагностичних тестів.

КРЕДИТ 4.

Тема 4. Метод експертного оцінювання в різних галузях психологічної науки. Метод контент-аналізу у психологічних дослідженнях

Сутність та специфічні особливості методу експертного оцінювання; причини порушення вірогідності результатів цього методу; зв'язок методу експертного оцінювання з іншими. Сутність методу контент-аналізу; особливості застосування методу контент-аналізу; можливості застосування цього методу у психологічних дослідженнях.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	очна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кредит 1.												
Тема 1. Зміст і структура тренінгу	30	4	10			16						
Разом за кредитом 1	30	4	10			16						
Кредит 2												
Тема 2. Спостереження як метод психологічних досліджень.	30	4	10			16						
Разом за кредитом 2	30	4	10			16						
Кредит 3												
Тема 3. Експеримент як основний метод психологічних досліджень. Метод тестування.	30	4	10			16						
Разом за кредитом 3	30	4	10			16						
Кредит 4												
Тема 4. Метод експертного оцінювання в різних галузях психологічної науки.	30	4	10			16						
Разом за кредитом 4	30	4	10			16						
Кредит 5. Метод контент-аналізу у психологічних дослідженнях	30	8	6			16						
Разом за кредитом 5	30	8	6			16						
Всього	150	24	46			80						

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Очна, заочна	
Не передбачено навчальним планом			

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1	Тема 1. Спостереження як метод психологічних досліджень.	10	
2	Тема 2. Експеримент як основний метод психологічних досліджень. Метод тестування.	10	
3	Тема 3. Інтерв'ю як метод психо діагностичного дослідження. Специфіка використання методу анкетування у різних галузях психології.	10	
4	Тема 4. Метод експертного оцінювання в різних галузях психологічної науки. Метод контент-аналізу у психологічних дослідженнях.	10	
5	Тема 5 Методконтент-аналізу у психологічних дослідженнях	6	
Всього		46	

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Не передбачено навчальним планом		

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1	Тема 1. Спостереження як метод психологічних досліджень.	16	
2	Тема 2. Експеримент як основний метод психологічних досліджень. Метод тестування.	16	
3	Тема 3. Інтерв'ю як метод психодіагностичного дослідження. Специфіка використання методу анкетування у різних галузях психології.	16	
4	Тема 4. Метод експертного оцінювання в різних галузях психологічної науки. Метод контент-аналізу у психологічних дослідженнях.	16	
5	Тема 5 Методконтент-аналізу у психологічних дослідженнях	16	
Всього		80	

9. Методи навчання

Традиційні методи навчання:

– пояснювально-ілюстративний метод – студенти отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через електронний посібник в «готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення; застосовується для передачі великого масиву інформації;

– репродуктивний метод – застосування вивченого на основі зразка або правила, діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто дія

виконується на основі інструкцій, приписів, правил в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях;

– метод проблемного викладу – використовуючи різноманітні джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доказів, порівнюючи точки зору, різні підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання, студенти як би стають свідками й співучасниками наукового пошуку;

– частково-пошуковий, або евристичний, метод – організація активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок, процес мислення набуває продуктивного характеру, але при цьому поетапно направляється й контролюється педагогом або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками, найчастіше застосовується як спосіб активізації мислення, порушення інтересу до пізнання на практичних заняттях і колоквіумах;

– дослідницький метод – після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й вимірювання й виконують інші дії пошукового характеру; ініціатива, самостійність, творчий пошук проявляються в дослідницькій діяльності найбільш повно.

Активні методи навчання:

– практичні вправи, у процесі виконання яких студенти моделюють свої дії у різних навчальних і виховних ситуаціях майбутньої професійної діяльності;

– аналіз конкретних ситуацій як індивідуально, так і в малих навчальних групах (6-8 осіб), у ході розбору яких студенти не тільки вчаться формулювати проблеми й ухвалювати рішення щодо них, але й виробляють ряд важливих навичок в області міжособистісної комунікації, групової роботи й лідерства;

– робота в малих навчальних групах, у ході якої студенти виконують практичні вправи, розбирають конкретні ситуації, готують групові проекти й беруть участь у ділових іграх; така робота допомагає студентам освоювати рольову поведінку, учитися ефективному спілкуванню й обміну досвідом, виробляти лідерські якості.

– ділові ігри носять комплексний характер і проводяться для студентів на основі закордонних методик, сприяючи більш глибокому розумінню й ефективному закріпленню вивчених ними дисциплін.

– Широко використовуються методи відео й комп'ютерної комунікації.

10. Методи контролю

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-трансферною системою здійснюється шляхом поточного, кредитного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою

оцінювання.

Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань (іспиту).

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань.

Періодична форма контролю – виконання комплексних контрольних робіт, розробка проектів, колоквиуми, творчі роботи.

Форма підсумкового контролю – іспит на основі суми балів набраних за кожний кредит та складання власне іспиту.

Критеріями оцінювання є:

а) при усних відповідях: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та аргументованість; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки;

б) при виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання; цілісність, систематичність, логічна послідовність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи; підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки.

Розподіл балів, які отримують студенти

Розподіл балів, які отримують студенти під час аудиторних занять та самостійної роботи впродовж семестру, наведений в таблиці.

Під час заліку застосовується наступна шкала оцінювання:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Перелік питань до іспиту

1. Спостереження як метод психологічних досліджень у різних психологічних галузях.
2. Класифікації методу спостереження.
3. Типові помилки у психологічному спостереженні в різних галузях психології.
4. Позитивні та негативні риси методу спостереження.
5. Послідовність дій при спостереженні типів поведінки студентів під час спілкування (за схемою спостереження А. Залужного).
6. Характеристика експерименту як основного методу психологічних досліджень.
7. Види експерименту та їх характеристика.
8. Причини викривлення експериментальних даних.
9. Специфіка проведення квазіекспериментального дослідження в різних галузях психологічних знань.
10. Аналіз впливу експериментальної ситуації на поведінку досліджуваних (на матеріалі дослідження сприйняття студентами нового матеріалу).
11. Відмінність методу експерименту від квазіекспериментального дослідження.
12. Шляхи ліквідації помилок експериментального дослідження.
13. Метод тестування у різних галузях психологічних знань.
14. Особливості застосування методу тестування в різних сферах психологічних знань.
15. Вимоги до методу тестування.
16. Основні характеристики якості вимірювання тестів.
17. Особистісні тести та їх характеристика.
18. Специфіка застосування міжособистісних тестів у соціальній психології.
19. Надійність та валідність тестів, їх характеристика.
20. Типи психодіагностичних тестів та їх характеристика.
21. Особливості застосування методу тестування навчальних досягнень студентів I курсу спеціальності “Психологія”.
22. Відмінність методу тестування від експерименту.
23. Інтерв’ю як метод психодіагностичного дослідження.
24. Особливості організації інтерв’ю в різних галузях психології.
25. Етапи проведення нестандартизованого інтерв’ю.
26. Вільне інтерв’ю на виявлення особливостей впливу навчання у вищому навчальному закладі на розвиток особистості.
27. План проведення стандартизованого інтерв’ю.
28. Специфіка використання методу анкетування у різних галузях психології.
29. Характеристика методу письмового опитування.
30. Види запитань в анкеті та їх характеристика.
31. Психологічний тренінг як метод практичної психології.
32. Класифікація в анкетах запитань за змістом та формою.
33. Коучінг як вид сучасної психологічної практики.

34. Коучінг як процес. Техніки коучінга.
35. Метод експертного оцінювання в різних галузях психологічної науки.
36. Причини порушення вірогідності результатів цього методу.
37. Зв'язок методу експертного оцінювання з іншими методами.
38. Оцінювання впливу умов навчання студентів на динаміку ступеня їх втомлюваності протягом робочого тижня.
39. Експертне оцінювання якостей особистості керівника та характеристик стилів та способів управління (за методикою Ю. П. Платонова).
40. Метод контент-аналізу у психологічних дослідженнях.
41. Можливості застосування цього методу у психологічних дослідженнях.
42. Виокремлення категорій аналізу в конкретному тексті та порівняння підсумків власної роботи з даними інших студентів.
43. Контент-аналіз на матеріалі методики (незавершених речень Б. Форера).
44. Особливості використання методів дослідження психічних явищ в різних галузях психології.
45. Можливості використання психодіагностичних методів у курсі експериментальної психології.
46. Особливості використання кореляційного аналізу у психологічних дослідженнях.
47. Процедура визначення коефіцієнта лінійної та рангової кореляції.
48. Визначення коефіцієнта лінійної кореляції між двома рядами показників.
49. Визначення коефіцієнта рангової кореляції між узагальненими показникам успішності школярів ("відмінник", "трієчник" та ін.) та характеристиками виконання ними тесту розумового розвитку (ШТРР).
50. Визначення коефіцієнта рангової кореляції між характеристиками виконання ними тесту розумового розвитку (ШТРР).
51. Визначення статистично вірогідних показників кореляції змінних на основі тесту-опитувальника батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін).
52. Розрахунок за допомогою коефіцієнта лінійної кореляції показників ретестової надійності тесту інтелекту.
53. Методи та методики дослідження особливостей соціально-психологічних явищ.
54. Особливості інтерпретації результатів дослідження соціальнопсихологічних явищ людини.
55. Процедура дослідження особливостей спілкування студентів за допомогою методу спостереження (карта спостереження Р. Бейлза).
56. Процедура проведення та інтерпретації методу референтометрії.
57. Використання методики оцінювання психологічної атмосфери в колективі А. Л. Фідпера.
58. Метод бесіди для визначення особливостей спілкування особистості.
59. Хід проведення ділової гри "Публічні виступи".
60. Визначення стиля керівництва колективом (В. П. Захарова та Л. Журавльова).
61. Експериментально-психологічні методи дослідження у віковій

психології.

62. Специфіка проведення емпіричного дослідження психічних особливостей різних вікових категорій.

63. Типові помилки дослідження у віковій психології та шляхи їх запобігання.

64. Проведення дослідження особливостей уваги дітей молодшого шкільного віку.

65. Застосування методики дослідження особливостей письмового мовлення у школярів середніх та старших класів.

66. Дослідження особливостей тривожності у дітей шкільного віку за допомогою методики Філліпса.

67. Особливості методики дослідження інтелектуальної лабільності старшокласників.

68. Особливості діагностики в педагогічній психології.

69. Специфіка інтерпретації результатів дослідження в педагогічній психології.

70. Оцінювання творчих характеристик візуального мислення (за методикою Е. П. Торренса, модифікованою М. О. Холодною).

71. Дослідження особливостей мотивації учіння у школярів.

72. Дослідження показників зацікавленості студентів під час навчальних занять на основі методу спостереження.

73. Послідовність експериментальних дій з визначення професійних здібностей та схильностей у старшокласників (за допомогою методики "КОС-2")

74. Застосування методів та методик дослідження у диференціальній психології.

75. Особливості організації та інтерпретації результатів вивчення психічних феноменів у диференціальній психології.

76. Процедура дослідження індивідуальних характеристик мислення особистості.

77. Використання методики вимірювання індивідуальних показників пам'яті.

78. Дослідження індивідуальних особливостей сприйняття.

79. Особливості дослідження у військовій психології.

80. Характеристика методів дослідження у військовій психології.

81. Труднощі у застосуванні методів та методик у військовій психології.

82. Процедура дослідження рівня тривожності (на матеріалі методики Філліпса).

83. Застосування методики дослідження самооцінки емоційного стану особистості.

84. Методи візуальної психодіагностики (на матеріалі методики розпізнавання емоцій за виразом обличчя).

85. Особливості психодіагностичного дослідження в економічній психології.

86. Методи та методики дослідження сфер економічної психології, їх загальна характеристика.

87. Організація, проведення та інтерпретація результатів дослідження в економічній психології.

88. Проведення дослідження динаміки розвитку вольових якостей людини.
89. Вивчення особливостей сили волі особистості.
90. Використання методики дослідження самоконтролю як показника волі особистості.

10. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з навчальної дисципліни «Психологічний спецпрактикум с профпідготовки».
2. Опорний конспект з лекцій з навчальної дисципліни «Психологічний спецпрактикум профпідготовки».

11. Рекомендована література **Основна**

1. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції. Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 340 с.
2. Дослідження емоційно-вольової сфери [Текст] : практикум із загальної психології / уклад. Н. Г. Рудюк, Г. М. Дубчак ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2005. - 65 с.
3. Дослідження особистості [Текст] : практикум із загальної психології / уклад. Г. М. Дубчак, Н. Г. Рудюк ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2005 .
4. Духовний саморозвиток української нації [Текст] : монографія / Олексій Колісник ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. - 310 с.
5. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів. / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко. За загальною редакцією акад. С. Д. Максименка. – К.: Форум, 2000. – 533 с.
6. Консультативна психологія: підручник / І.С. Булах, В.У. Кузьменко, Е.О. Помиткін [та ін.]. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 484 с.
7. Копець Л.В. Психологія особистості: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів – 2 – ге видання. – К. : Вид. дім «Києво – Могилянська академія.», 2008. – 458 с.
8. Курс загальної психології [Текст] : підруч. [для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т.] / П. А. М'ясоїд . - К. : Алерта, 2011 - 2013. (багатотомне вид.). Т. 2. - 2013. - 757 с.
9. Основи клінічної психології та патопсихології [Текст] : навч. посіб. / І. М. Наказна ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. - 306с.
10. Практикум з психології [Текст] : навч. посіб. / уклад. Г. М. Дубчак [та ін.] ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2006. - 360 с.
11. Практикум з психології [Текст] : навчальний посібник / Н. Г. Рудюк, Г. М. Дубчак. - Чернівці : Книги-XXI, 2009. - 360 с.
12. Психологічна діагностика обдарованості [Текст] : монографія / [Р. О. Семенова та ін.] ; за ред. Р. О. Семенової ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. ; Кіровоград : Імекс, 2012. - 171 с.
13. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних

вікових рівнях [Текст] : монографія / [В. О. Моляко та ін.] ; за ред. В. О. Моляко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. ; Кіровоград : Імекс, 2012. - 209 с.

14. Психологічні основи професійної стресостійкості майбутніх фахівців [Текст] : монографія / Г. М. Дубчак. - Київ : Талком, 2017. - 320 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 267- 308.

15. Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу "людина-людина" [Текст] : монографія / [О. М. Кокун та ін.] ; заг. ред. О. М. Кокун ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. : [б. в.], 2013. - 265 с.

16. Русинка І.І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами. Навчальний посібник. – Київ, 2007. – 332 с.

17. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 504 с.

18. Цигульська Т.Ф.. Загальна та прикладна психологія / Курс лекцій. – К.: Наукова думка. – 2000. –190 с. .